

noll27

AKTUELLT MAGASIN OM BIBLIOTEKSFRÅGOR
FRÅN KULTUR I VÄST

Suomi
Finland
100

Finland

**CENTRUMBIBLIOTEKET
ODE**

Helsingforsbornas nya
vardagsrum

10

**SVENSKSPRÅKIG
BIBLIOTEKSVERKSAMHET**

Nationell myndighet bevakar
tvåspråkigheten

13

noll27.se

Här händer livet och världen – Berghälls bibliotek i Helsingfors, Finland

Foto: Patrik Lustig

– Hyvää huomenta kaikille. Nyt avaamme kirjaston, tervetuloa. God morgon allihop. Nu öppnar vi biblioteket, välkomna, säger bibliotekarien med en kopp kaffe i handen medan han läser upp dörren till Berghälls bibliotek i Helsingfors.

Förmiddag i Finlands huvudstad. Vi är många som väntat utanför medan staden vaknar. Berghäll, på finska Kallio, är arbetarstadsstadsdelen som i snabb takt genomgår gentrifieringens

alla stadier. När jag flyttade dit 2007 läste jag i Lonely Planet att det var en farlig och sjaskig stadsdel där det gällde att vara på sin vakt. Nu marknadsförs området istället som en ”avslappnad och kulturell mötesplats”. Det som är sig likt är biblioteket.

Sverige och Finland – lika men ändå olika

Jag har jobbat som bibliotekarie i Finland över åtta år. Först vid en svenskspråkig avdelning vid Helsingfors universitetsbibliotek, sedan vid Helsingfors stads svenska arbetarinstitut/Arbis bibliotek. Lika länge har jag varit verksam och aktiv i Finlands svenska biblioteksförning. Jag har stängt ned och flyttat två svenskspråkiga bibliotek, vilket säger en hel del om svenskans ställning i Finland.

På många sätt är Sverige och Finland lika. Över 600 år som ett och samma land sätter sina spår. Skillnaderna som trots allt finns är mer subtila, tar tid att upptäcka och avkoda. Språket – finskan förstås, men också det andra. Finland tar tid. Det finns så mycket okunskap och fördomar om Finland i Sverige – med Mumintroll och Marimekko som få undantag. Det som oroar mig mest idag är de bristande kunskaperna om Svenskfinland. Endast en av fem svenskar uppger att de vet att Finland är officiellt tvåspråkigt. Generellt har de flesta i Sverige mycket svårt att förstå det här med en flerspråkig vardag.

Svenska språkets ställning i Finland

Okunskapen i Sverige om det svenska språket och den svenska kulturen i Finland är oroväckande av flera skäl. Dels för

att det faktiskt handlar om ett grannland. Dels för att det svenska språkets ställning i Finland utmanas och hotas från flera håll. Det syns inom politiken, skolan, kulturen, vården, media och även inom biblioteksväsendet. Det vittnar bibliotekariellegor om. Det blir allt svårare att jobba med och för det svenska språket på biblioteken i Finland – i synnerhet i huvudstadsregionen. Det glöms bort, folk himlar med ögonen då man påtalar vikten av och rätten till svenskspråkig service, personal- och ekonomiska resurser skärs ned. En kollega berättar med vrede i rösten hur de svenskspråkiga barnböckerna placerades längst ned och bakom disken efter en större renovering.

Finland trendigt

Trots svenscars bristande kunskaper om grannen i öst, så ser det ljusare ut än på länge. Tack vare satsningarna kring Finland 100 år så växer intresset. Tidningen Café utnämnde tidigare i år Finland till ”årets hetaste land”. Finska och finlandssvenska författare, musiker och konstnärer blir allt mer populära i Sverige, med glimten i ögat uppmärksammas företeelser som ”kalsarikännit/kalsongfylla”. Det gläder mig, nu när jag är en återflyttare till Sverige efter elva år i Helsingfors.

Jag är mycket glad och stolt att jag tog steget över Östersjön för att slå mig ned med en enkel biljett i Helsingfors. Det har inte alltid varit lätt, men numera har jag två hemländer, två medborgarskap, minst två språk. Det är en oerhörd rikedom och ett privilegium. Det kommer nog att vara mitt ”öde” att åka fram och tillbaka över Östersjön.

Jag har mina ”hemmaplatser” i båda länderna. Platser jag återvänder till, känner mig sedd och trygg. En sådan är Berghälls bibliotek i Helsingfors, där bibliotekarierna hälsar mig välkommen och frågar hur det står till uti monarkin numera. Fler svenskar skulle må bra av att åka över Östersjön för ett lite längre tag. För många verkar tro att trettioåriga kriget fortfarande pågår. I synnerhet när Helsingfors ska upptäckas efter en blöt natt på Viking Line.

YLVA LARSDOTTER

Bibliotekskonsulent vid Länsbibliotek Uppsala

Noll27 i Finland

Det händer mycket på biblioteken i Finland just nu. Förutom alla arrangemang som uppmärksammar 100-årsfirande av landets självständighet, har en ny bibliotekslag sjösatts, Landskapsbiblioteken har omorganiserats, diskussioner om nytt licensavtal för en nationell e-boksplattform är på gång, och ett nytt centrumbibliotek i Helsingfors börjar ta form.

Noll27 har besökt Helsingfors och Åbo för att ta pulsen på lite av allt det här och på några läsfrämjande aktiviteter i ett land som chockats av sämre läsresultat i senaste Pisa-mätningen.

Men vi börjar i Helsingfors med stadsbiblioteket, besök på Bibliotek 10 och med en förhandstitt på Helsingfors nya vardagsrum.

Innehåll Nr 4 | 2017

Berghälls bibliotek Ylva Larsdotter om Finland	2
Heltäckande stadsbibliotek Om Finlands största allmänna bibliotek	5
Lekfull läsutmaning Helmetbiblioteken utmanar	7
Likt en allmän park Bibliotek 10 med tydlig användarprofil	8
Centrumbiblioteket Ode Helsingforsbornas nya vardagsrum	10
Svenskspråkig biblioteksverksamhet Myndighet bevakar svenskspråkiga tjänster	13
Svenskspråkigt på Åbo stadsbibliotek Litteratur och program på svenska	15
Informationsvetenskap Ett ämne för blivande bibliotekarier	16
Läscentrum En sakkunnig organisation	18
Nationalbiblioteket i Finland Mer än bara en arkivinstitution	20
Nationellt konsortium Avtal och samarbete runt e-tjänster	22
Skönlitteraturen är viktig i Finland Två litteraturforskare om historia och nutid.	24
Profilen Janina Orlov översätter med sinnlig precision	26
Richardsgatans bibliotek Koordinerar den svenska barn- och ungdomsverksamheten	30
Om jag hade ett bibliotek Författaren Monika Fagerholm om sitt bibliotek	31

noll27

BIBLIOTEKSMAGASIN NOLL27 GES UT AV KULTUR I VÄST SOM ÄR EN FÖRVALTNING INOM VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN. NOLL27 SKA FRÄMJA BIBLIOTEKSUTVECKLING GENOM ATT GE KUNSKAP, INSPIRERA, PROBLEMATISERA SAMT SKAPA DIALOG OCH DEBATT KRING BIBLIOTEK OCH AKTUELLA BIBLIOTEKSFRÅGOR. NAMNET NOLL27 HAR EN LÄNK TILL KLASSIFIKATIONSSYSTEMET DEWEY DÄR KODEN 0.27 ÄR KODEN FÖR ALLMÄNNA BIBLIOTEK, ARKIV OCH INFORMATIONSCENTRUM.

KONTAKT	NOLL27 KULTUR I VÄST 405 44 GÖTEBORG TEL: 031-333 51 00 REDAKTIONEN@NOLL27.SE
WEBBPLATS	NOLL27.SE
ANSVARIG UTGIVARE REDAKTÖRER	HELÉN ANDERSSON HELÉN ANDERSSON ELISABETH EKSTRÖM EVELINA WESTERGREN
REDAKTIONSRÅD	BIBLIOTEKSGRUPPEN, KULTUR I VÄST
ART DIRECTOR & GRAFISK FORM	KERSTIN STRÖMBERG
OMSLAG & ILLUSTRATIONER	PHOTOSPIN.SE
OMSLAG/MONTAGE	KERSTIN STRÖMBERG
TRYCK	CELA GRAFISKA ISSN-NUMMER 2002-4649
ADRESSÄNDRING PRENUMERATION	NOLL27.SE PRENUMERATION@NOLL27.SE
INLÄSNING AV NOLL27	LARS.BRED@KULTURIVAST.SE

Heltäckande stadsbibliotek

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Helsingfors stadsbibliotek är ett bibliotekssystem bestående av 37 bibliotek och över 1,6 miljoner böcker. Det är det största allmänna biblioteket i Finland där huvudbiblioteket finns i stadsdelen Böle cirka fem kilometer från Helsingfors centrum.

Det är lite förvirrande för när nya centrumbiblioteket Ode öppnar om ett år kommer det att vara det största biblioteket till ytan. Och ligga väldigt centralt. Men huvudbiblioteket kommer att fortsätta finnas i Böle, förklarar Katri Vääntinen, chef för bibliotekstjänsterna i Helsingfors stad.

Helmet

Helsinki Metropolitan Area Libraries, Helmet, är ett biblioteksnätverk för de allmänna biblioteken i Helsingforsregionen. Nätverket har funnits i 42 år och är ett väl inarbetat samarbete mellan Helsingfors, Esbo, Grankulla och Vanda stadsbibliotek. Mer en miljon människor kan utan begränsningar använda alla bibliotek inom Helmet. De kan använda samma bibliotekskort och gemensamma nättjänster, medier kan reserveras, lånas och återlämnas på vilket bibliotek som helst i hela huvudstadsregionen.

– Vi har gemensam katalog och böckerna flödar runt i kommunerna och Helmet tar hand om logistiken, säger Katri Vääntinen och berättar att de också organiserar nätverks träffar och gemensamma utbildningar för all personal inom Helmet.

Under hösten 2017 beseglades samarbetet inom Helmet med ett skriftligt avtal mellan städerna. I avtalet definieras bland annat samarbetets mål och parternas ansvarsområde och Katri Vääntinen säger att avtalet har gjort att de nu har börjat titta på att utveckla samarbetet ytterligare.

– Avtalet förstärker samarbetet mellan biblioteken och vi kan komma överens om en gemensam årsplanering också på lång sikt. Ledningsgruppen inom Helmet kommer att börja tala om gemensamma strategiska ändamål för ännu bättre kundupplevelser i Helsingforsregionen.

Regionala team

Jag möter Katri Vääntinen på Bibliotek 10 som ligger alldeles intill Helsingfors tågstation. Ett mycket populärt och välbesökt bibliotek, och det enda bibliotek i Helsingfors som kommer att stänga och flytta sin verksamhet till nya centrumbiblioteket.

– Helsingfors är en stad som växer snabbt och inga bibliotek kommer att stängas. Men vi får heller inga nya

pengar till nyanställningar, säger Katri Vääntinen som hoppas på mindre manuellt arbete med modern automatisering på plats, och på den nya organisationsmodellen med regionala team som är ett av utvecklingsområdena inom Helmet.

Alla som jobbar inom Helsingfors stadsbibliotek kan söka jobb på nya centrumbiblioteket där de kommer att ingå i ett rotationssystem mellan biblioteken. En del av de som börjar arbeta på nya biblioteket får efter ett tag återgå till sitt ursprungsbibliotek.

– Vi vill skapa ett flexibelt system där människor får öns-

ka var de vill jobba och med vilken typ av jobb, säger hon och berättar om modellen av samarbete med regionala team inom olika verksamhetsområden.

– Alla bibliotek i ett område ska dela specialkunskap och resurser så att till exempel en bra sagostund kan presenteras av samma barnbibliotekarie på flera bibliotek. Vi har redan bestämt vilka bibliotek som ingår var, och nu ska vi bestämma vilka människor som vill ingå i olika team. Personalen får anmäla sig till olika team, och jag är säker på att alla kommer att hitta en plats för sig.

Tidigare har Helsingfors stadsbibliotek strikt bara anställt utbildade bibliotekarier. Den nya bibliotekslagen har öppnat nya möjligheter och Katri Vänttinen berättar att de inser att de på nya centrumbiblioteket kommer att behöva en annan typ av professioner som till exempel it-specialister och kulturproducenter.

– Vi jobbar just nu med arbetsbeskrivningar för nya centrumbiblioteket. Vi kommer att vara väldigt försiktiga och alltid se till att ha en viss mängd av personal med traditionell bibliotekarieutbildning, men vi kommer att lägga till andra också.

Nationellt ansvar

Helsingfors stadsbibliotek har sedan 1981 tagit ansvar för nationella utvecklingsuppdrag för de allmänna biblioteken. Uppgifterna regleras i en biblioteksförordning där det bland annat framgår att de ska främja samarbete mellan alla biblioteksformer, utveckla och erbjuda tjänster och arbetsmetoder, tillhandahålla ett flerspråkigt bibliotek och i samarbete med andra bibliotek utveckla den riksomfattande fjärrlåneverksamheten. Stadsbiblioteket har också från och med i år ett nytt uppdrag att samordna de nio nya regionala utvecklingsbiblioteken.

– Webbplatsen biblioteken.fi är ett utmärkt exempel på vår nationella service, bibliotekens webb-tv Bibliotekskanalen en annan, säger Katri Vänttinen och berättar om livesända föreläsningar, författarintervjuer och inspelade presentationer av ny teknik.

Från bokälskare till människoälskare

Den nya bibliotekslagen har gett biblioteken nya uppdrag och Katri Vänttinen ser med skräckblandad förtjusning fram mot förverkligandet. Inte alla bibliotek har fysiska möjligheter att öppna upp sina lokaler som lagen säger, och inte alla är vana att främja demokratin genom att

Nya förhållanden Katri Vänttinen hoppas att det är många som kommer att söka jobben på nya centrumbiblioteket.

– Nya centrumbiblioteket kommer att bli en livlig mötesplats med traditionella och moderna biblioteksaktiviteter från tidig morgon till sen natt.

tillåta sociologiska och kulturella diskussioner på biblioteken.

– Det är ett stort ansvar att få olika intressen att mötas på biblioteken utan att slåss, och här på Bibliotek 10 har vi lärt oss att det är värt att skapa och upprätthålla regler tillsammans med våra kunder.

Men den största utmaningen för Helsingfors stadsbibliotek just nu, menar Katri Vänttinen, är att öppna det nya centrumbiblioteket med nuvarande personal och med bra teamkänsla.

– Den mest värdefulla tillgången vi har på biblioteken är personalen. Jag brukar säga att vår profession har bytt fokus från att vara bokälskare till att vara människoälskare. Biblioteket är en mötesplats där vi vet hur vi ska hantera böcker, nu måste vi lära oss att lyssna och flytta över vår service mot individers behov. En utmaning som gör det här arbetet så intressant. ■

Lekfull
Läsutmaning

TEXT OCH BILD: HELEN ANDERSSON

Läslusten är i fokus när Helmetbiblioteken varje år utmanar läsaren till 50 olika sätt att välja ny litteratur. Förhoppningen är att listan ska ge läsaren nya infallsvinklar som engagerar och överraskar.

Trots att läsutmaningen kallas just för en utmaning, är alla välkomna och var och en deltar på sitt eget sätt.

– Det är ingen tävling. Det handlar bara om lusten att läsa, försäkrar Iina Soininen, webbredaktör på Helmet.

50 punkter

Varje år sätter sig Iina Soinen tillsammans med bibliotekarien Riikka Utriainen och en liten redaktionsgrupp och gör 50 nya utmanande punkter för vuxna. Listan presenteras i januari och består av 50 olika sätt att hitta till nya, spännande läsoplevelser. Du kan till exempel välja en bok där författaren är från en annan kultur än din, en bok du tycker har en vacker pärm, en finsk klassiker eller en bok där ingen dör.

– Du måste inte läsa 50 böcker och du behöver inte följa listan. Men våra utvärderingar har visat att det är många som gör det, som gillar utmaningar och triggas av det, säger Iina Soininen.

Läsutmaningen finns också i en förkortad version för barn och ungdomar. Listan består av 25 punkter där en del är samma som i den vuxna versionen. Men här finns också punkter som läs en bok som är utgiven det år du är född, välj en bok du kan läsa på en dag eller läs en bok med bilder.

Läslust Utvärderingar av läsutmaningen har visat att det är många som tack vare listan hittat tillbaka till läsningen. Men de flesta som deltar är redan vana läsare.

– Hela idén med läsutmaningen är att det ska vara avslappnat och att du själv bestämmer vilka eller hur många punkter du väljer och vilka och hur många böcker du vill läsa, säger Iina Soininen.

Samarbete

I år är det fjärde gången Helmet utmanar läsare och i läsutmaningens facebookgrupp kan de 5 000 medlemmarna diskutera sina läsoplevelser och tipsa varandra om böcker. Här ser Iina Soininen att det är läsare från hela Finland som deltar, och eftersom listan finns på både finska, svenska, ryska och engelska är det blandade tips på olika språk. Och skulle du ändå inte hitta någon bok som passar till en punkt, rekommenderas du att ta kontakt med ett bibliotek.

– Den enda punkt som återkommer varje år är punkten som säger Läs en bok som bibliotekarien rekommenderar. Vi vill betona att vi har expertis på biblioteket, säger Iina Soininen. ■

Kultur i Väst

För ett rikare kulturliv. För alla.

Likt en allmän park

TEXT OCH BILD: HELEN ANDERSSON

När Bibliotek 10 slog upp portarna för tolv år sedan var intresset från omvärlden stort. Med sin unika atmosfär och tydliga användarprofil väcker det fortfarande stor nyfikenhet.

Det känns trångt på bibliotekets knappa tusen kvadratmeter. Mellan långa hyllor av musik-cd, symaskiner, 3D-skrivare och flyttbara väggar, sitter och rör sig människor överallt. Det är en tydlig arbets- och mötesplats, här är det inte bokhyllorna som är i fokus. Och med sina generösa öppettider och sitt läge alldeles bredvid järnvägsstationen är biblioteket det mest besökta i Helsingfors och det bibliotek som är mest populärt att hämta och lämna reserverade böcker på.

– Trettiofem procent av alla våra lån är reservationer och många besöker oss i högst fem minuter. Sedan finns det andra som är här hela dagen, berättar bibliotekschef Kari Lämsä och visar de flexibla väggarna som gör att besökaren kan bygga ett litet rum, ett så kallat Urban-office.

– Vi är ett ovanligt bibliotek också för att ungefär hälften av våra besökare är unga män. Tjugo procent lånar något och åttio procent gör något annat här. Studerar, har ett möte, arbetar, använder vår teknik, våra instrument eller våra studioutrymmen som alltid är fullbokade.

Maker space

Ett av bibliotekets signum är att hela tiden förnya sina arbetsätt och lyssna på och betjäna biblioteksbesökarna. Därför finns det numera bland annat ett antal 3D-skrivare och några symaskiner på biblioteket. Funktioner som lockat fler och nya grupper till biblioteket.

– Det är viktigt att vi hjälper till att göra stadsdelen mer öppen och tillgänglig och att Helsingfors invånare har tillgång till sådant här. Och vi har lärt oss att våra besökare kan själv, säger Kari Lämsä och berättar om en ung skraddare från Syrien som gjorde dem uppmärksamma på flyktingars behov av att laga sina kläder.

– Så nu har vi workshops med flyktingar där de kan laga sina trasiga kläder. Våra besökare har lärt sig att om de ber oss om något lyssnar vi och gör för det mesta som de önskar.

Demokratisk dialog

Längst bak i biblioteket står en vit flygel på golvet där en liten yta är markerad som ett scenutrymme. Det är en öppen scen som är lätt att boka via webben och nittio procent av alla evenemang på biblioteket arrangeras av besökare. Men det är inte framförallt musikframträdande den öppna scenen bokas till numera, utan till diskussioner som till exempel om globalisering, om invandring eller om den politiska situationen.

– Vi har tre tydliga regler när du arrangerar en diskussion, säger Kari Lämsä. Evenemanget får inte vara mot någon eller något, om du vill prata om en religion får du inte ha någon religiös ritual, och om det handlar om politik måste minst tre politiska partier representeras.

– Biblioteket står för bekvämlighet och service och bokar och ger teknisk hjälp. Och jag tror att detta är bibliotekens nya roll, som en plats för en öppen demokratisk dialog.

Allmän park

Alla är välkomna till Bibliotek 10 men med sitt läge alldeles bredvid järnvägsstationen stöter biblioteket på problem så gott som varje dag. Alla som tillbringar sina dagar runt en järnvägsstation kommer också till biblioteket. Även för detta

Lyssnar Bibliotek 10 bestämmer inte vad besökarna behöver.
– De bestämmer och vi försöker infria det, vi har egentligen inte gjort någon stor förändring sedan vi öppnade. Vi gör små förändringar hela tiden och anpassar oss till samhället i övrigt, säger Kari Lämsä, bibliotekschef på Bibliotek 10.

finns tydliga regler för personal och besökare att förhålla sig till.

– Naturligtvis får alla vara här, men inte störa andra. Vi får ständigt anpassa våra regler. För några år sedan hade vi till exempel inga rumänska tiggare i Helsingfors. De är naturligtvis välkomna till biblioteket, men de får inte äta varm mat här, säger Kari Lämsä som tolkar den nya bibliotekslagens paragraf om användarregler som att biblioteket kan betraktas på samma sätt som en allmän park.

– Vi måste alla följa de gemensamma regler som finns och vi måste ta hand om och göra det bekvämt för alla. Så vi måste låta alla komma in och kan inte kicka ut någon.

Bibliotek 10 är ett flexibelt bibliotek som är i ständig förändring efter användarnas behov. Till och med möblerna flyttas runt varje dag och personalen rör sig hela tiden runt i rummet.

– Under bibliotekets mest hektiska timmar har vi till och med ett walk and talkschema för personalen, säger Kari Lämsä.

– Vårt bibliotek handlar inte så mycket om böcker utan om plats och vad vi gör med den platsen. Men jag tar ett varv varje morgon och sätter möblerna på plats. För att undvika fullständig kaos, erkänner han.

Det är tydligt att det inte är böckerna som är i fokus på Bibliotek 10, ändå är det Bibliotek 10 som har den högsta utlåningsstatistiken av skönlitteratur. Detta beror på den pock-

ethylla som strategiskt står strax utanför bibliotekets entré.

– Vi har ont om plats och pocketböcker tar mindre utrymme och syns bra här ute, säger Kari Lämsä om placeringen.

Pocketböckerna står inte i någon given ordning på hyllan, de kan lånas som vanligt men kan inte reserveras. Nya titlar köps in flera gånger i månaden och slitna exemplar rensas bort.

– Åttio procent av pocketböckerna är ständigt utlånade så med tanke på vår lilla samling är vi det största biblioteket när det gäller att låna ut romaner, konstaterar Kari Lämsä.

Flytt

Just nu förbereder biblioteket sig för den stora flytten till det nya centrumbiblioteket om ett år. Kari Lämsä hoppas att attityden och stämningen från Bibliotek 10 följer med och redan nu kommer personal till biblioteket för att praktisera och förbereda sig för arbetet på nya biblioteket.

– Centrumbiblioteket är ett nytt bibliotek, inte ett nytt Bibliotek 10. Men mycket av de aktiviteter vi har här kommer också att finnas på centrumbiblioteket och det viktiga är att vi inte bara tänker böcker. Vi måste tänka på våra besökare och göra det bekvämt och trevligt för dem. ■

Centrumbiblioteket Ode – Helsingforsbornas nya vardagsrum

TEXT OCH BILD: CIA HEMMING

När Finland fyller hundra är sätten att fira det självständiga seklet på många. För Helsingfors del handlar det främst om att utforma ett nytt vardagsrum åt sina invånare; en samlingsplats, en oas, ett stilla rum som även ska få ljuda och sjuda av ickekommersiell aktivitet. En plats för kreativ växelverkan människor emellan.

I hjärtat av Helsingfors håller centrumbiblioteket Ode som bäst på att ta form. Det är ett omfattande projekt som hittills haft förmånen att segla friktionsfritt i förväntansfull medvind.

Utöver det faktum att öppningsdatumet skjutits fram med ett och ett halvt år sedan projektet påbörjades, verkar beslutsprocesser, byggande, logistik och planering av framtida verksamhet gå som på räls.

– Allt går bra just nu, sammanfattar ledande planerare Pirjo Lipasti och bibliotekschef Anna-Maria Soininvaara. Det verkar som att vi kommer bli klara i tid.

De får medhåll av uppdragsansvarige arkitekt Niklas Mahlberg som fastslår att arbetet i stora drag gått som planerat, vilket är aningen överraskande med ett projekt av den här storleken.

– Det har gått förvånansvärt smidigt och all kommuni-

kation med stad och beslutsfattare har gått bra, det finns en goodwill med projektet, säger han. I grund och botten handlar det om en god dialog med biblioteket och vi har ett väldigt bra samarbete.

Att centrumbiblioteket inte stod klart till själva hundraårsjubileet i år beror på att tomten till en början var planerad för kontorsbyggnader. Nya lov måste sökas, situationsplanen ändras och nu är öppningen i stället planerad till början av december 2018.

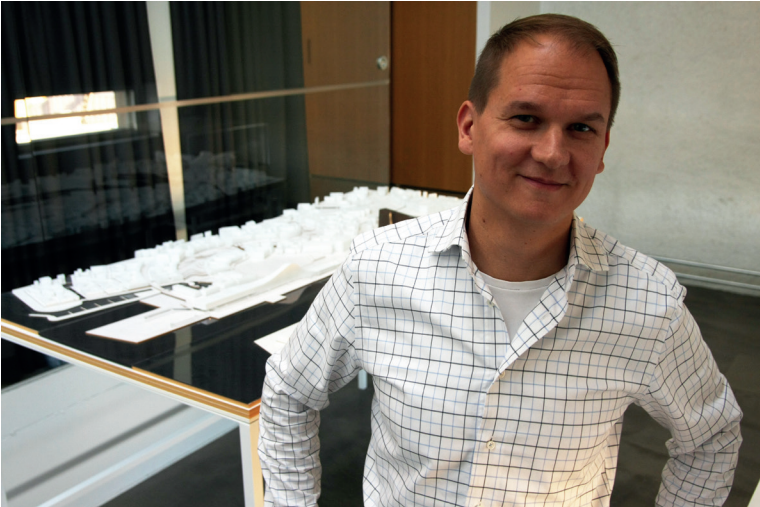
Internationell arkitekttävling

Tanken på ett centrumbibliotek i Helsingfors innerstad föddes redan 1998 när psykiatrikern, poeten och pianisten Claes Andersson sedermera tog sig an politiken och under en period fungerade som landets kulturminister.

Fjorton år senare – i samband med att Helsingfors utsetts till World Design Capital 2012 – utlystes en internationell arkitekttävling som vanns av ALA Oy, en lokal arkitektbyrå som specialiserat sig på offentliga byggnader.

Av 544 anonymt inkomna bidrag nominerades sex stycken vidare till en andra omgång, varpå juryn enhälligt valde det koncept ALA Oy tagit fram; ett bibliotekshus i tre helt olika våningar, i olika skikt och med olika karaktär.

Funktionalitet, högklassig arkitektur, miljömässigt hållbara lösningar och en plan realistisk att förverkliga var de

Öppnar i december I tjugo års tid har det pratats om, funderats över och långsiktigt planerats för Helsingfors nya arkitektoniska pärla; centrumbiblioteket Ode som beräknas stå klar i december 2018.

– Vår byggnad är inte sprakande, men den har en inre kraft, säger uppdragsansvarige arkitekt Niklas Mahlberg vid arkitektbyrån ALA Oy.

huvudsakliga faktorer som lyftes fram i prismotiveringarna, liksom bruket av inhemskt trä som fasadmateriäl.

– Vårt bidrag var väl så pass starkt och fick genomslagskraft tack vare bruket av trämaterial, funderar Mahlberg. De tre olika våningarna bidrar också med en flexibilitet med tanke på hur de framtida funktionerna får plats och de kan modifieras utan att helhetskonceptet behöver ändras.

Stillhet, samvaro, aktivitet och växelverkan

Centrumbiblioteket mäter 30 gånger 150 meter, vilket ger en bruksareal om 10 000 kvadratmeter fördelat på tre våningar. Besökarantalet är uppskattat till 2,5 miljoner per år, eller 10 000 per dag för att uttrycka sig aningen mer gripbart. Och personalstyrkan kommer att bestå av 55 eller 58 personer, beroende på logistiken.

Det primära målet med Ode är att biblioteket ska vara lätt att besöka: Tröskeln ska kännas låg, huvudentrén vara inbjudande och byggnaden i sig ska förmedla ett ljus och en lätthet som gör att alla känner sig välkomna samtidigt som kommersiella påtryckningar lyser med sin frånvaro.

– Första våningen blir en sammanfattning av vad som sker i huset, förklarar Mahlberg. Det är nästan som en gata du kan gå längs och få inblick i husets händelser.

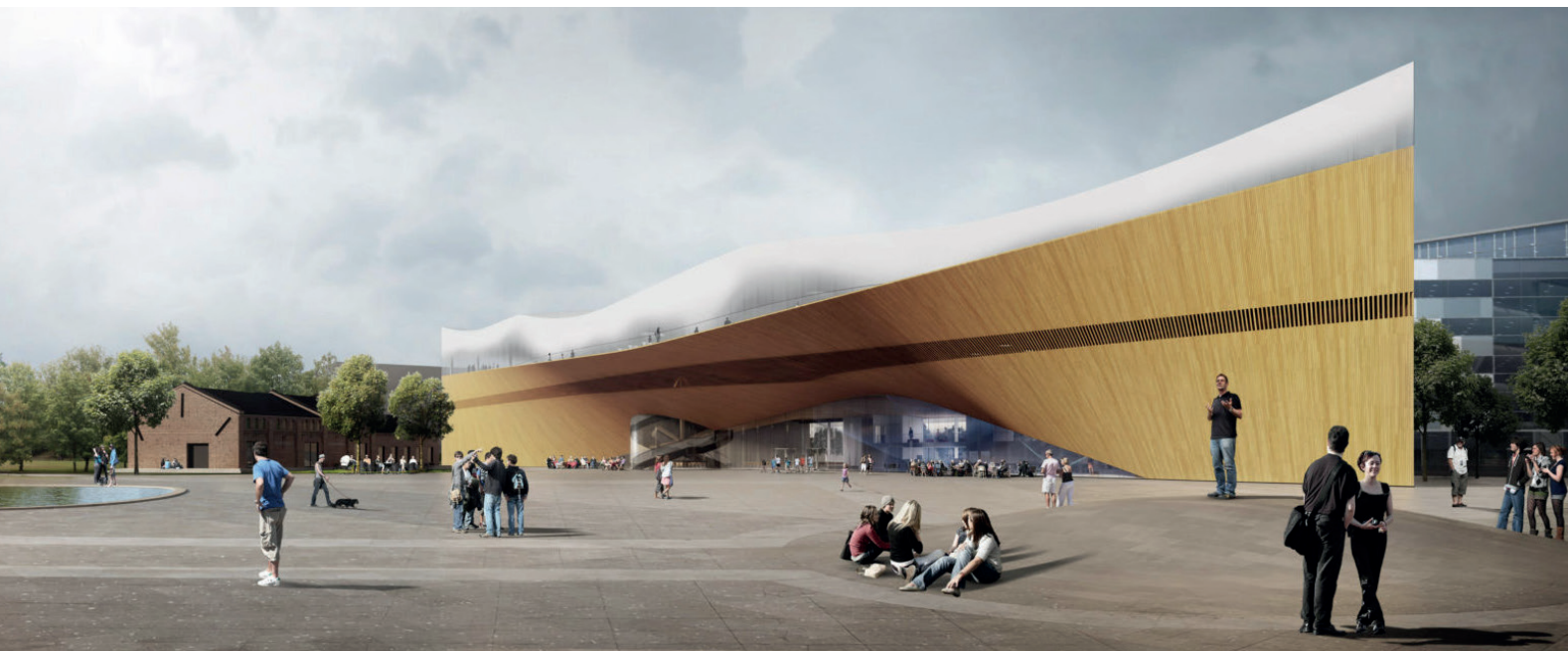
Bottenplan blir således ett offentligt, öppet och rymligt utrymme med aula, biograf, utställningsutrymmen och andra lokaler, medan andra våningen kommer bestå av en musikstudio och tiotal funktionella, små delbara utrymmen och arbetsstationer där man kan stänga om sig medan man utövar sin verksamhet individuellt eller i grupp.

På den tredje och översta våningen inreds och installeras utlåningsbiblioteket som med 3,6 hyllkilometer kommer att kunna erbjuda 100 000 volymer på de vanligaste europeiska språken samt arabiska, kinesiska, ryska och somaliska.

Prominent palett av offentliga byggnader

Själva biblioteksvåningen blir en lugn och luftig oas som tack vare väggar av glas kommer att kunna bistå med en vidsträckt utsikt över Tölövikens samt över de prominenta byggnader som finns i Odes omedelbara närhet.

Mahlberg tycker att helheten på området är både balanse-

Ljusinsläpp Den två våningar höga träfasaden i gran buktar sig inåt, vilket gör att ett tak bildas över huvudentrén. Uppe på tredje våningen, där vägarna genomgående är av glas, fungerar taket över huvudingången som en stor terras. Visualiseringsbild med tillstånd av arkitektbyrån ALA Oy.

rad och intressant då Riksdagshuset är byggt i granit, Finlandshuset i vit marmor, Musikhuset i koppar, Sanomahuset i glas enligt 1990-talets glasarkitektur och så Kiasma – museet för nutidskonst – som är byggt i zink, mässing och glas.

– Centrumbiblioteket med sin fasad i trä blir ett bra komplement som ett läsandets hus och en sista pusselbit i Tölövikens palett av offentliga byggnader, summerar Lipasti.

Viktiga och värdefulla önskningar

Verksamheten vid centrumbiblioteket kommer att genomföras i samarbete med hela Helsingfors stadsbiblioteks nät som består av 37 bibliotek. Och för att ta reda på vad folk önskar och förväntar sig av Ode har ansvariga redan tidigt vänt sig till allmänheten som på olika vis fått ta del av planering av verksamhet och inredning.

Samvaro, aktivitet och enskildhet är bärande ord som tas i beaktande när verksamheten tar form och biblioteket vill kunna erbjuda besökarna ett lugnt utrymme samtidigt som det ger plats för lärande och aktivitet, bjuder kunskap

och information för ett mer funktionellt samhälle samt ger besökarna möjlighet att själva skapa kultur och egna produktioner.

Bland annat kommer här att finnas en biograf som förmodligen ska drivas av Nationella Audiovisuella Institutet – mer känt som KAVI:s radio- och televisionsarkiv – och både Lipasti och Soininvaara hyser stora förhoppningar om att det i framtiden ska organiseras olika sorters evenemang tillsammans med diverse samarbetspartner.

Centrumbiblioteket Ode har tilldelats en budget om 98 miljoner euro för uppförande och verksamhet. Av det står finska staten för 30 miljoner medan Helsingfors stad bekostar med 68 miljoner.

– Finland är ett land med stark bildningsgrund, konstaterar Lipasti. Litterär bildning och läskunskap har alltid stått högt i kurs hos oss och jag hoppas att centrumbiblioteket blir något vi alla kan vara stolta över i hela landet, både som bibliotek och som självständighetsprojekt. ■

Svenskspråkig biblioteksverksamhet

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Regionförvaltningsverket i Finland är en nationell myndighet underställd ministerierna, Finlands regering. Inom verket finns en särskild svenskspråkig enhet med uppgifter som bland annat hör till undervisning, småbarnspedagogik, livslång vägledning och bibliotek.

Min uppgift är att vara sakkunnig i svenskspråkiga tjänster på bibliotek, att se till att det är jämlikt och att svenskspråkiga användare har tillgång till samma tjänster som finskspråkiga, säger Susanne Ahlroth, överinspektör för bildningsväsendet, bibliotek, på Regionförvaltningsverket.

"Språkpolis"

Finland är officiellt ett tvåspråkigt land där svenskspråkiga är i minoritet, men där biblioteksverksamhet aldrig kan vara antingen bara svensk eller finsk. Den största delen av Finland är enspråkigt finsk, men det finns 33 svenska eller tvåspråkiga kommuner där invånarna i olika grad är svensk- eller finskspråkiga. Verksamheten på bibliotek i dessa kommuner är i de flesta fall tvåspråkig, men Susanne Ahlroths uppfattning är att det svenskspråkiga lätt glöms bort, även om det finns stort stöd för tvåspråkigheten i Finland.

– Många har uppfattningen att alla ändå kan finska i Finland och det ställer till problem. För många lever sina liv på svenska och då är det inte alltid lätt att ta till sig information eller beslut på finska. Och det ska vara samma information, det räcker inte med ett sammandrag på svenska.

– Ibland känner jag mig som en språkpolis, men min uppgift är att se bibliotekets verksamhet ur en svensk synvinkel

och beakta dessa intressen och behov. Att den svenska verksamheten inte blir efter i utvecklingen eller börjar gå egna vägar.

I Finlands nya bibliotekslag finns det en paragraf om att bibliotek ska kunna användas av alla och vara tillgängliga för alla. Särskilt nämns att bibliotekens tjänster i tvåspråkiga kommuner ska utvecklas och att biblioteken ska ta hänsyn till och säkerställa och beakta språkgruppers behov på lika villkor. Dessutom ska lokala språkgruppers behov beaktas i bibliotekets verksamhet, vilket betyder att en svenskspråkig befolkning måste beaktas även i kommuner som officiellt inte är tvåspråkiga. Eller tvärtom i kommuner som domineras av svensktalande.

– Just det här tillägget är nytt i lagen och det betyder att alla ska beaktas. Även andra språk än svenska och finska, poängterar Susanne Ahlroth.

Helikopterperspektiv

Biblioteksstrukturen i Finland kan delas upp i tre delar där Regionförvaltningsverket finns mellan Undervisnings- och kulturministeriet och kommunerna. Som en av tio inspektörer som jobbar med bibliotek på Regionförvaltningsverket är Susanne Ahlroth den enda svenskspråkiga och hon beskriver sin roll som en representant för staten av vilken hon får information och uppdrag. Information och uppdrag som hon i sin tur förmedlar till kommuner och vice versa.

– Vi fungerar som en slags budbärare och jag tycker det är viktigt att information och uppdrag inte bara går ena vägen utan både från ministeriet till kommuner och tvärtom.

Dessutom får Regionförvaltningsverket cirka tre miljoner euro varje år, pengar som Susanne Ahlroth ska vara med och förmedla till bibliotek som är svensk- eller tvåspråkiga och som söker projektunderstöd till sin verksamhet.

Eftersläpning Susanne Ahlroth befarar att både privata och offentliga digitala tjänster på svenska kan komma med eftersläpning och att det kan komma att resultera i stora problem för många grupper.

– Jag har helt enkelt ett helikopterperspektiv och tittar på verksamheten på bibliotek. Men jag inspekterar inte. Trots att min titel säger så, ler hon. Däremot är en av Regionförvaltningsverkets uppgifter att utvärdera bibliotekens verksamhet.

Biblioteken i Finland är en basservice och vartannat år görs en basserviceutvärdering i alla kommuner. Rapporterna beställs av de styrande ministerierna men riktar sig också till media och förstås till dem som producerar servicen i kommunerna. Förra gången utvärderades basservicen 2015 och då var ämnet för bibliotekens del tillgängligheten till bibliotekstjänster för barn och ungdomar. Nu 2017 är det barnbibliotekstjänsterna som främjare av läsning och läskunnighet som ska utvärderas.

– Vi utvärderar också hur nöjda biblioteksanvändarna är till tjänsterna. Den utvärderingen görs som en nationell enkät vart tredje år och vi jobbar som bäst med frågorna som ska testas som pilot i en region nu i november och sedan gå ut nästa vår till alla allmänna bibliotek i landet, säger Susanne Ahlroth.

Landskapsbibliotek

Inför beredningen av Finlands nya bibliotekslag bevakade Susanne Ahlroth den svenskspråkiga verksamheten, och

nyligen avslutade hon bevakningen av densamma inför en stor omorganisation av Landskapsbiblioteken i Finland. I början av 2018 ska antalet i det närmaste halveras till nio. Nio stadsbibliotek som ska åta sig uppgiften att också fungera som ett regionalt bibliotek med uppgiften att leda utvecklingsprojekt, bilda nätverk och arrangera fortbildningar för bibliotekspersonal i aktuell region.

Susanne Ahlroth befarade att inget av de nio biblioteken med utvecklingsuppdrag skulle hamna i ett tvåspråkigt område och höll ögonen på den regionala språkliga jämlikheten. Hon jobbade med att väcka förståelse för detta och att det behövdes minst två svensktalande bibliotek för att underlätta samarbete. Och med stor förtjusning konstaterar hon att från och med nästa år finns det tre bibliotek med utvecklingsuppdrag på det tvåspråkiga området.

– Stadsbiblioteken i Vasa, Åbo och Borgå blir regionala bibliotek med utvecklingsuppdrag, konstaterar hon och berättar att Stadsbiblioteket i Helsingfors också fått nytt uppdrag som ett riksomfattande bibliotek med utvecklingsuppdrag och med uppdrag att koordinera samarbetet mellan de regionala biblioteken.

– Det finns mycket att bevaka när det gäller svenskspråkighet och många gånger måste man skraddarsy lösningar för att det ska fungera. Min uppgift är att i olika sammanhang påpeka och lyfta fram svenskan och att avgöra i vilka sammanhang jag kan göra det för att inte ta udden av frågan. Att ibland invänta rätt ögonblick helt enkelt, säger Susanne Ahlroth. ■

fakta

290 000 personer, eller cirka 5,4 procent av Finlands befolkning har svenska som modersmål och närmare 5 miljoner eller cirka 91,5 procent av befolkningen har finska som modersmål. För att en kommun i Finland ska räknas som tvåspråkig ska minst åtta procent av befolkningen eller 10 000 personer tala svenska.

Källa: Wikipedia

Regionförvaltningsverkens svenska enhet för bildningsväsendet fungerar som regional statlig förvaltningsmyndighet med syfte att trygga kommuninvånarnas jämlika tillgång till bland annat biblioteks- och informationstjänster. Målsättningen är en svenskspråkig biblioteksservice av hög kvalitet, som främjar invånarnas delaktighet och välmående.

Källa: Regionförvaltningsverket

Svenskspråkigt på biblioteket

TEXT OCH BILD: ELISABETH EKSTRÖM

Åbo, eller Turku på finska, är Finlands tredje största stad och landets äldsta. Både finska och svenska är officiella språk men det är långt ifrån alla som talar eller förstår svenska. På Stadsbiblioteket fungerar dock båda språken lika bra.

Abo stadsbibliotek fyller ett helt kvarter längs med Aura å som slingrar sig genom stan på sin väg mot Östersjön. Det finns flera ingångar till biblioteket, både i de gamla delarna och i den nya tillbyggnaden som blev klar för tio år sedan. På flera platser i byggnaden finns fönster intill grundmurar från 1500-talet och framåt. De stora fönstren gör biblioteket luftigt och välkomnande trots att novembermörkret faller tidigt och denna hösteftermiddag är det fullt med besökare som läser, använder lånedatorerna eller fikar. Biblioteket ligger bara ett stenkast från stora torget och det är lätt att slinka in och läsa tidningar på Nyhetstorget eller hämta en reserverad bok. Satu Laukkanen arbetar som informatiker på biblioteket och tar emot noll27 vid ingången i den nyare delen. Hon har biblioteksbehörighet från Åbo Akademi men har uppehåll i sin magisterkurs för att jobba på Stadsbiblioteket. Hennes tjänst som informatiker omfattar arbete på flera avdelningar och hon använder både svenska och finska obehindrat.

– Jag översätter och skapar material, har hand om nätbiblioteket på svenska, finska och engelska, jag följer upp utlåningsstatistik och rapporter på svenska och är sammanställande för den svenskspråkiga personalens egna möten, berättar hon.

Barn och unga

Rundturen på biblioteket börjar på avdelningen för de allra yngsta, Saga. Bokhyllorna är formade till kvarter i en liten trivsamt stad och har olika höjd beroende på vilken ålder böckerna riktar sig till. De svenska barnböckerna har egna

delar i staden, liksom de finska. Här finns barnböcker på runt tjugo olika språk.

– Det är nog en av våra mest omtyckta avdelningar. Barnen är de mest aktiva låntagarna, de lånar massor, berättar Satu Laukkanen.

Vid läsplatserna på avdelningen för tonåringar, Story, sitter ungdomar ensamma eller i grupper och läser, gör läxor och äter sitt medhavda mellanmål. Ungdomsavdelningens samling förnyas ständigt och äldre ungdomsböcker finns att hämta i magasinet.

I den nya delen av biblioteket finns det också plats för programverksamhet på olika språk och för olika målgrupper, det är bara att plocka fram stolar och en mikrofon. De finlandssvenska barnen får precis samma bibliotekskurser som de finstalande, säger Satu Laukkanen och berättar att här jobbar två svenskspråkiga bibliotekarier, en med barn och en med ungdomar.

Flera av programpunkterna på biblioteket hör till Upplevelsestigen som baserar sig på skolans läroplan som gäller alla barn i landet. Det finns inga skolbibliotek i Finland, men stads- och kommunalbibliotek, skolor, fritidsförvaltning och museer samarbetar tätt.

– Vi följer barnen hela vägen genom grundskolan och jobbar bland annat med författarbesök, kurser och mediefostran som till exempel kursen ”Självbilden i media” för åttondeklassare. De findladssvenska barnen får precis samma bibliotekskurser som de finstalande, säger Satu Laukkanen.

Egentliga Finland

En trappa upp på den öppna och ljusa övervåningen med facklitteratur. Här dominerar ek, landskapet Egentliga Finlands nationalträd, i hyllor och väggar.

– För att få en bra överblick över avdelningens svenska samling är det numera en person som har ansvar för svenska inköp, på så vis kan vi erbjuda våra kunder en bred och mångsidig samling också på svenska, säger Satu Laukkanen. ■

Informationsvetenskap för blivande bibliotekarier

TEXT OCH BILD: ELISABETH EKSTRÖM

Det finns flera vägar till bibliotekarieyrket i Finland, men bara en utbildning ges på svenska. Vid Åbo Akademi läser studenterna informationsvetenskap, ett ämne som förändrats mycket under åren men som fortfarande ger en bra kompetens för blivande bibliotekarier.

Abo Akademi är ett svenskspråkigt universitet som ligger på den gamla sidan av Åbo, i backen ovanför domkyrkan. På universitetets kafé talas det svenska och affischerna på anslagstavlan som lockar till studentfester och mingel är på svenska, liksom skyltarna som visar vägen till andra våningen och institutionen för informationsvetenskap.

Gunilla Widén är professor i informationsvetenskap. Hon har svenska som modersmål och studerade själv här på 80-talet med målsättningen att bli bibliotekarie. Då hette ämnet biblioteksvetenskap och informatik.

– Utbildningen då var bred men mer fokuserad på traditionella biblioteksämnen som katalogisering och indexering, och på bibliotekens organisation, säger Gunilla Widén och nämner ”datorbaserad informationssökning” som ett exem-

Åbobo Gunilla Widén är professor i informationsvetenskap vid Åbo Akademi. Hon är född i staden och började studera vid universitetet med målet att bli bibliotekarie. Hon beskriver sin utbildning och karriär som en kort geografisk resa, men att det däremot skett väldigt mycket inom ämnet.

pel på en kurs som försvunnit.

Men just informationssökning är förstås en viktig kurs nu också, även om tekniken är helt annorlunda, och institutionens kurser är populära bland studenter från många ämnen.

– Verktygen är annorlunda men grunderna, teorin och filosofin, är de samma, säger Gunilla Widén. Vi lär fortfarande ut hur kunskapsorganisationer fungerar.

Hon berättar att det är vanligt att läsa informationsvetenskap för att komplettera sin utbildning med ämnen från andra institutioner och Åbo akademi samarbetar mycket med

Landmärke Åbo domkyrka reser sig över staden.

andra fakulteter och med Åbo universitet för att underlätta för studenterna.

Brett ämne

Runt tjugo studenter läser just nu informationsvetenskap vid Åbo Akademi, från grund- till doktorandnivå. Dessutom ges det internationella programmet Informations and Knowledge Management som ger behörighet att arbeta som informationsspecialist på företag. I den nya finska bibliotekslagen finns inte längre krav på en kandidatexamen med 60 poäng informationsvetenskap, men enligt Gunilla Widén är kompetensen som behövs densamma, och ämnet utvecklas ständigt för att vara relevant.

– Informationsvetenskap är ett ämne som förändras rätt snabbt, det är en ständig resa och ett livslångt lärande för oss

som ska utbilda dem som ska jobba i branschen. Det är bredare än biblioteksvetenskap, men bibliotek är en av de viktigaste arbetsplatser dit våra studenter söker sig, säger hon.

Utmaning

Informationsvetenskap är ett relativt okänt ämne utanför bibliotekssektorn och att locka nya studenter är en ständig utmaning och något som Gunilla Widén funderar mycket på. Hon vet att det finns flera delar i utbildningen som attraherar, som digital kompetens och kunskap i att kunna hantera och strukturera stora mängder information, men så länge lönerna för biblioteksanställda är relativt låga är det svårt att få fler att söka sig till informationsvetenskap.

– Biblioteken är en stabil institution i samhället men det är inte så många som tar som sin uppgift att ta tillvara och utveckla den biten. Lönen är inte så himlastormande så det kanske inte är första alternativet för unga.

Bra arbetsmarknad

Efter examen, eller ibland redan tidigare, får många jobb på biblioteken runt om i landet. Många av de tidigare studenterna kommer också tillbaka till institutionen så småningom, en del för att vara gästlärare, andra för att doktorera vilket tidigare gav behörighet att söka jobb som bibliotekschef.

Forskningen vid Åbo Akademi är inriktad på informationsbeteende, något som också speglas i undervisningen. Helt nytt för vårterminen 2018 är den internationella mastersutbildningen. Utbildningen är ett samarbete med ämnet informationssystem, vars fokus ligger på att utveckla affärsmodeller som passar den digitala marknaden. Inom informationsvetenskap översätts detta till offentlig marknad och bibliotekssektorn för att anpassa verksamhet och service till de digitala biblioteksanvändarna.

– Allas vår informationskompetens och digitala kompetens ändras och utvecklas hela tiden och vi behöver förstå och anpassa bibliotekens service och utbud så vi förstår våra användare och att de förstår att använda biblioteken.

Mångspråkig

Mastersutbildningarna har engelska som huvudspråk och även inom informationsvetenskap är en stor del av kurslitteraturen på engelska. De finlandssvenska och finska studenterna måste vara mångspråkiga för att kunna ta del av kurslitteraturen.

– Det har sina sidor, vi blir fattiga i vårt yrkesspråk, man får kämpa med översättningarna men det blir inte samma sak. Åbo Akademi's uppdrag är att utbilda svenskspråkiga experter för arbetslivet här i Finland och då får man påminna sig om att vi måste jobba med terminologin på svenska, och på finska förstås, säger Gunilla Widén. ■

Läscentrum som stimulerar

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Läscentrum är en sakkunnig organisation på läsningens område. I nära samarbete med bibliotek, skolor och andra, arrangerar de författarbesök, driver kampanjer och projekt och sammanställer material och fakta om läsning och läskunnighet.

Höstlöven virvlar i snålblåsten på Fågelberget vid Tölövikens strand i centrala Helsingfors. På verandan till villan möts jag av kulturproducenten Barbro Enkell-Grimm som släpper in mig i värmen till ett dukat bord med finska piroger och frukt. Här väntar redan Ilmi Villacis, chef för Läscentrum. Medan jag installerar mig överöser hon mig med nyfikna frågor om det svenska projektet Bokstart.

– Vår motsvarighet heter Läs för barnet, säger hon och berättar att de som sakkunnig organisation har som mål att upplysa småbarnsföräldrar om hur viktigt det är att läsa, men att de ännu inte har någon fast finansiering till projektet.

– Vi provar försiktigt i några områden och samarbetet med bibliotek och barnrådgivning fungerar bra. Vi har producerat material som riktar sig till professioner som möter barn, och material som riktar sig till föräldrar och som ska inspirera dem att läsa för sina barn. Bland annat en webbplats där en barnbibliotekarie har sammanställt boktips för barn i olika åldrar. Och allt finns på finska, svenska och sju andra språk som talas i Finland.

Just nu riktar Läscentrum sitt lobbyarbete mot både parlament och enskilda kommuner för att få dem att stödja projektet, och i januari planerar Ilmi Villacis ett studiebesök till Sverige.

– Vi hoppas på en pilotperiod på minst tre år. På sikt hoppas vi ju förstås att kommunerna ska betala själv, men först måste vi ha finansiering från staten till information, och sedan kanske en privatstiftelse kan finansiera böckerna.

Läskompetensforum

Projektet Läs för barnet är ett bra exempel på hur Läscentrum arbetar. Centret får varje år söka finansiering från staten och ungefär hälften av deras grundfinansiering kommer från Undervisnings- och kulturministeriet. Vilket gör dem beroende av samarbeten och stöd från privata stiftelser och fonder.

fakta

noll27

Läscentrum är en organisation som arbetar för läsning, bland annat genom att förmedla författarbesök. Utöver det ordnar Läscentrum läskampanjer och läsprojekt och fungerar som en sakkunnig organisation för läsning och läskunnighet.

Läscentrum har tio medlemsorganisationer från det litterära fältet och verksamheten sträcker sig över hela Finland.

Läscentrum grundades 1972 och ägnade sig till en början bara med författarbesök.

Läscentrum finansieras av Undervisnings- och kulturministeriet och av olika finländska stiftelser.

Verksamheten bygger till stor del på att driva projekt, men också på att fungera som sakkunnig där de både administrerar egen, beställd forskning om läsning och läskunnighet, och deltar som samarbetspartner i olika forskningsprojekt kring läsning. Bland annat sammanställer Läscentrum varje år ett paket med tio fakta om läsning. Fakta som ger en aktuell bild av läsning och läskunnighet i Finland och som belyser såväl inhemsk som utländsk läsforskning. Faktapaketen används i många sammanhang, men riktar sig främst till beslutsfattare.

– De är en allmän information för vem som helst om situationen idag och de används till exempel mycket av media och i olika forskningssammanhang. Vi använder dem själv när vi försöker påverka politiker och beslutsfattare, säger Barbro Enkell-Grimm.

Därför var det också självklart att det var Läscentrum som fick inleda med aktuell fakta om läsning vid det första mötet med den finska regeringens nya Läskompetensforum.

– Vi blev alla lite överraskade när regeringen bjöd in oss

Fokus på läsning Ilmi Villacis, till vänster på bilden, och Barbro Enkell-Grimm konstaterar att Läscentrums vision är att förbättra läskunskap och intresset för litteratur.

att delta i ett nytt kompetensforum för läsning. Det gick väldigt snabbt att organisera. Men jag tror att det finns en allmän oro och att medvetenheten är stor efter den senaste Pisa-mätningen i Finland som visade att läsningen gått ner, säger Ilmi Villacis och berättar att Läskompetensforum har fått en miljon euro till en utredning där de 30 medlemmarna ska komma fram till förslag på åtgärder som ska förändra strukturen på sikt.

Läskunnighet och läsmotivation

Mycket av Läscentrums verksamhet sker i samarbete med olika aktörer där skola och bibliotek är de största och viktigaste. Under Finlands 100-årsjubileum i år har de också påbörjat ett långsiktigt, nationellt samarbete med Barnboks-institutet. I projektet Det stora Läsäventyret ska de ta sig an

aktuella frågor om läskompetens, läsglädje och barnbokens framtid och betydelse i Finland.

– Samarbetsprojektet hoppas vi ska öppna nya möjligheter för läsfrämjande arbete där vi bland annat vill skapa nya nätverk och verksamhetsmodeller, säger Ilmi Villacis som menar att utan samarbete är Läscentrum för litet för att ensam kunna åstadkomma något.

Ett av Läscentrums större samarbetsprojekt är med ett stort aktiebolag, pappersbruket United Paper Mills, UPM, och projektet Ordets makt. Att det är ett privat företag som står för finansiering är inget som varken Ilmi Villacis eller Barbro Enkell-Grimm lägger någon vikt vid.

– Det är ett så kallat samhällsansvarsprojekt som handlar om läskunnighet, så det är i ett gott syfte och det är bra att man satsar på vissa grupper, menar Barbro Enkell-Grimm.

Projektet Ordets makt riktar sig till studerande på en yrkesskola med teknisk inriktning och hittills har ett hundratal workshops genomförts där bland annat författarbesök och speciella verkstäder med praktiska övningar har visat sig vara framgångsrikt. Projektet följs av forskare som framförallt är intresserade av de pedagogiska metoderna.

– Det går ju inte att predika för tonåringar att de ska läsa, men att få dem att förstå att de måste kunna läsa till exempel en bruksanvisning, eller att kunna ta del av information som rör dem själv, det är en kunskap alla måste ha, säger Ilmi Villacis.

En författare till varje skola

Finlandssvenskarna i Finland utgör fem procent av befolkningen och det finns en uttalad åsikt att det språkliga klimatet blivit sämre de senaste tio åren. Bland annat av den anledningen driver Läscentrum det helt svenska projektet En författare i varje skola, ett projekt som har som mål att trygga och stödja svensktalande barn- och ungas läsintresse på ett jämlikt sätt.

– Det här handlar inte bara om läsning, det är också ett självkännedom- och identitetsprojekt, och det är oftast författare med lokal eller regional anknytning som åker ut till svenskspråkiga skolor, säger Barbro Enkell-Grimm.

De senaste åren har Läscentrum satsat mycket på många stora projekt och både Ilmi Villacis och Barbro Enkell-Grimm ser fram mot att nästa år koncentrera sig på att utveckla sin service som förmedlare av författarbesök. De vill öka antal författare, förfina bokningsmöjligheterna och hitta nya beställare.

– Vi hoppas mycket på att till exempel företag ska vilja boka författare, säger Barbro Enkell-Grimm.

– Och nästa år måste vi absolut koncentrera oss på att få igång Läsa för barnet-projektet, konstaterar Ilmi Villacis. ■

Mer än en arkivinstitution

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Nationalbiblioteket i Finland är landets största och äldsta vetenskapliga bibliotek. Biblioteket är öppet för alla, men verksamheten riktar sig främst till forskare och högskole- och universitetsbibliotek.

Finlands Nationalbibliotek har funnits i mer än 300 år och är därmed äldre än finska staten som i år firar sitt 100-årsjubileum.

– Vår roll är att påminna nationen om vår historia vilket vi vill kunna göra bland annat genom att digitalisera bibliotekets innehåll, säger Kai Ekholm, överbibliotekarie på Nationalbiblioteket när han visar runt i den relativt nyrenoverade byggnaden. Han pekar stolt på fina trägolv och på den rekonstruerade takmålningen i entréhallen, och är särskilt stolt över glaskupolen i Rotundan och de forskarplatser som inretts i bibliotekets södra sal.

– Vi måste stödja våra forskare och vara en del av Finlands forskningsnätverk. Det är de som kan berätta om våra samlingar och det är ett strategiskt val att vara en plats för både forskare och för andra, säger Kai Ekholm.

Dynamisk roll

På Nationalbiblioteket finns stora samlingar bevarade och mycket finns i databasen Fennica som är Finlands nationalbiografi och innehåller nästan 900 000 titlar. Men historiskt sett saknas det, enligt Kai Ekholm, en hel del original.

– Som gränsland mellan syd och öst har vi jättefina sam-

lingar, framförallt från den ryska tiden. Men ingen tydlig samling från den svenska tiden. Där har vi mest kopior. Därför är vi bland annat intresserade av IFLAs arbete med digital förening där bibliotek arbetar tillsammans. Och vi är definitivt intresserade av ett nordiskt samarbete av digitalisering av vårt gemensamma kulturarv.

Kai Ekholm menar att Nationalbiblioteket måste förstå sin dynamiska roll och inte bara förvara sina samlingar i djupa källararkiv. Digitalisering och öppenhet är viktiga begrepp, och även om forskare är en prioriterad målgrupp, görs mycket för att nå allmänheten också.

– Vi är ganska moderna och har digitaliserat material i nästan tio år. Och nyligen kunde vi ge tillgång till förgångna tider genom att erbjuda digitaliserade tidningar som utkommit i Finland mellan 1771 och 1920 och där alla tidningar fram till 1920 är tillgängliga på nätet för allmänheten.

Under jubileumsåret har Nationalbiblioteket dessutom bjudit in allmänheten att delta och stödja deras digitaliseringsarbete med att samla in material från Finlands historia. Under namnet Vår historia på nätet sammanställs och digitaliseras material såväl från Finlands självständighetsprocess och inbördeskriget 1917-1918, som skönlitteratur på både finska och svenska och tidig barnlitteratur. Och genom att delta i Finska public service, YLEs, program Böckernas Finland presenterar Nationalbiblioteket 101 böcker som har författats under Finlands självständighet. Nationalbiblioteket har digitaliserat böckerna som är tillgängliga på webben under ett år och dessutom kommer att presenteras i tv- och radioprogram på webben.

Modernt bibliotek Kai Ekholm, här tillsammans med Johanna Lilja, servicedirektör Forskningsbiblioteket, är stolt över Nationalbibliotekets digitalisering. Bland annat hanterar de det digitala biblioteket FINNA som innehåller material från arkiv, bibliotek och museer.

– Det är ganska unikt. Jag känner inte till något liknande i hela Europa, säger han.

– Vi ordnade licenser så att böckerna är tillgängliga i ett år och nästan alla författare ville vara med. Det var faktiskt bara Sofi Oksanen som inte ville delta, avslöjar Kai Ekholm och berättar att båda projekten varit enormt populärt bland allmänheten.

Politik

Kai Ekholm är inte nöjd med hur den finska regeringen behandlar kultur och vetenskap och han är besviken på regeringens åtstramningspaket som slagit hårt mot Helsingfors universitet och indirekt mot Nationalbiblioteket.

– Vi har trots allt hittat en slags balans och anpassat oss genom att minska våra lokalkostnader. Och Nationalbiblioteket kommer att fortsätta att ha betydelse och vara till nytta i forskares liv. Men politikerna måste inse att en sådan liten nation som Finland inte kan vara i toppen av Europa om vi inte satsar på utveckling och på bibliotek.

Ett sätt att se på Nationalbibliotekets framtid, menar Kai Ekholm, är att våga vara radikal och berätta om bibliotekets samlingar. Bland annat genom digitalisering som han ser på som ett slags hybridbibliotek som levererar historia till framtiden.

Men han betonar också att digitaliseringen är ett utmärkt sätt att förstå vad forskarna gör och betonar att öppenhet är ett av Nationalbibliotekets strategiska mål och därför

främjar open access för öppna publikationsarkiv.

Johanna Lilja, servicedirektör på Nationalbiblioteket avslöjar att de just nu sitter i förhandlingar som kommer att innebära fler öppna vetenskapliga artiklar på nätet.

– Nationalbiblioteket har ett projekt för att utveckla en ny finansieringsmodell för finska Open accesstidningar, förtydligar hon. Det betyder att finska universitet och yrkeshögskolor betalar en bestämd summa för varje artikel en forskare publicerar i öppna inhemska tidskrifter som är med i systemet. Ett konsortium fördelar sedan pengarna till tidskrifterna. Tanken är att systemet ska bli både billigare och säkrare.

– Som så kallade författaravgifter som är vanliga i utländska vetenskapliga tidskrifter, säger Johanna Lilja.

Överenskommelsen blir förhoppningsvis klar i år och, tillägger Kai Ekholm, det är redan ganska många tidskrifter som vill vara med i systemet.

– Men det viktigaste är ändå att vi når ut och berättar om våra samlingar för allmänheten. För här finns så mycket spännande saker så vi måste vara en del i människors liv och inte bara en arkivinstitution. ■

Nationellt konsortium

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Sedan 2014 har de allmänna biblioteken i Finland kunnat ansluta sig till ett konsortieavtal som gör det möjligt för dem att samarbeta, anskaffa och aktivt marknadsföra och utveckla e-tjänster.

Konsortiet för de allmänna biblioteken koordineras av Helsingfors stadsbibliotek, Centralbiblioteket, och bygger på frivilliga avtal. Hittills är 220 av Finlands 311 kommuner anslutna till konsortiet, medlemmar som via avtal betalar per invånare i kommunen och finansierar konsortiets arbete.

– Vårt uppdrag är att hjälpa biblioteken med licenser, användarrättigheter, teknik och digitalt material som e-böcker, e-ljudböcker, e-tidningar och webbaserade utbildningar, säger Aino Ketonen, informationsspecialist på Helsingfors stadsbibliotek.

Licensavtal

Konsortiet har tillsammans med upphandlingsbolaget KL-Kuntahankinnat konkurrensutsatt leverantörer av e-bokplattformar. Det finska företaget Ellibs vann konkur-

rensutsättningen som innebär att biblioteken har tillgång till Ellibs e-bokplattform där de kan köpa vilka e-böcker

och e-ljudböcker de vill.

– Biblioteken köper titeln och licensen för en användare åt gången. Köpet kan vara permanent eller tidsbegränsadt och biblioteket betalar bara en gång, så flera låntagare kan göra en reservation, låna och läsa. Kostnaden för en bok är ungefär densamma som för en fysisk bok, säger Aino Ketonen.

Alla kommuner som är anslutna till konsortiet använder sig av Ellibs tjänster som är den största distributören, men, förklarar Aino Ketonen, eftersom deras utbud på svenska är begränsad så köper framförallt svensktalande kommuner också från andra distributörer.

– Biblioteken ansluter sig bara till e-plattformen och kan sedan köpa vad de vill. Som medlem i konsortiet behöver du inte ta hänsyn till några serviceavgifter och andra kostnader.

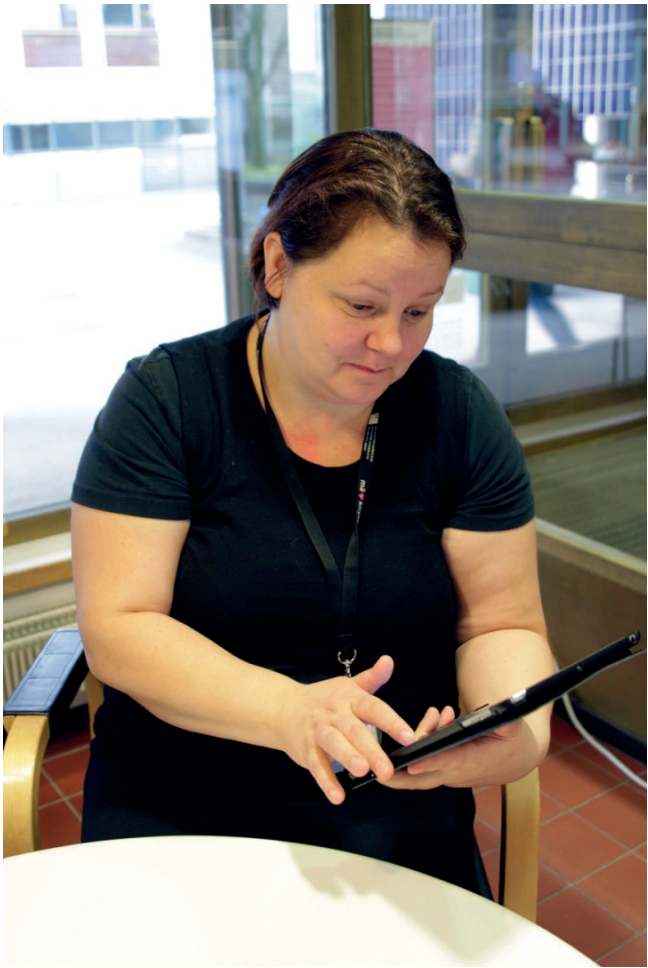
Den finska licensmodellen utarbetades under projektet Next Media år 2013. I projektet satt bibliotek, bokförlag och bokbransch i gemensamma samtal för att diskutera en licensmodell.

– Jag tror att det var ett mycket bra samarbete där förståelsen för varandras arbete och förutsättningar blev tydlig. Och nu finns modellen över hela Finland och biblioteken kan köpa de titlar de vill, ler Aino Ketonen. Men, fortsätter hon, jag tror att finska bibliotek skulle vilja köpa mer. Översatt litteratur är fortfarande ett problem och jag tror att det är för att det fortfarande är enklare för bokförlagen att förhandla med finska författare och få tillåtelse av dem.

Nationell plattform

Beroende på kommunernas storlekar skiljer sig förstås tillgången till antal e-böcker åt. För att få en mer jämlik situation har det nyss påbörjats diskussioner om en nationell e-boksplattform med fler titlar.

– Om biblioteken har små samlingar har kunden kanske

Ekonomi Eftersom e-böcker inte går sönder menar Aino Ketonen att det är ekonomiskt för biblioteken att skaffa e-böcker.

svårt att hitta något som passar och kommer kanske inte tillbaka. Det handlar om att erbjuda kvalitet till det finska folket och om vi ser det ut bibliotekets perspektiv kan det bli lättare om några titlar köps gemensamt, säger Aino Ketonen.

Helsingfors stadsbibliotek har haft en doktorand som har undersökt relationen e-böcker och allmänna bibliotek, och det är dessa forskningsresultat som nu ligger till grund för nya diskussioner mellan förlag, bokbransch och Helsingfors stadsbibliotek och konsortiet. Om Aino Ketonen får bestämma ska det finnas ett förslag till en nationell licensmodell i början på 2018 som de kan prova med ett mindre antal titlar i ett halvår.

– Vi får se hur det går. Nu diskuterar vi vilken slags licens som skulle vara möjlig och vilka kostnaderna skulle bli för en nationell licensmodell. Vi har en idé, men jag tror jag avvaktar med att avslöja den, ler hon. ■

Kort och gott

Finsk bokklubb

I senaste numret av Läsliv läser vi att Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, planerar starta en talboksklubb för finstalande.

I Legimus finns redan talböcker på finska och flera andra språk utöver svenska. Alla böcker har informationstexter på svenska, men är du med i bokklubben utlovas också finsk informationstext.

Finska talböcker

I senaste numret av Läsliv läser vi också att Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, årligen förvärvar drygt 250 talböcker från deras systerorganisation Celia i Finland. Sammanlagt har MTM drygt 3 500 finska böcker.

Gratis lästipsapp

Kulturrådet har tagit fram en kostnadsfri app som ska hjälpa småbarnsföräldrar att hitta den perfekta boken att läsa högt ur. I appen finns tips på böcker som lämpar sig för barn i fyra olika åldersgrupper.

Kati som e-bok

Ett samarbete mellan Saltkråkan AB och Litteraturbanken har resulterat i att Astrid Lindgrens tre böcker om Kati nu finns fritt tillgängliga som e-böcker hos Litteraturbanken.se.

– Bättre resehandböcker finns inte, säger Annika Lindgren, publicistisk chef på Saltkråkan AB, i ett pressmeddelande.

Tjugo år på webben

Den lättlästa tidningen 8 Sidor webbsajt 8sidor.se fyller tjugo år. Tidningen vänder sig till alla som behöver ha lättlästa nyheter, till exempel människor med funktionsvariationer eller nyanlända som lär sig svenska. 8 Sidor ges ut av Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, och kommer som ut som papperstidning en gång i veckan.

Bibliotekspris till Stenungsund

Författarcentrum Väst och Kultur i Väst delar varje år ut priset Författarnas bästa bibliotek till ett bibliotek som modigt och självständigt bjuder in författare. I år går utmärkelsen till Stenungsunds bibliotek, Kulturhuset Fregatten. Kontinuitet och känsla för kvalitet i alla genrer utmärker bibliotekets författarbokningar enligt juryn som består av Kennet Klemets, författarförmedlare, Författarcentrum Väst och Gunnar Södow, litteraturkonsulent, Kultur i Väst. Priset består av två författarbesök.

Skönlitteraturen är viktig i Finland

TEXT: EVELINA WESTERGREN

Foto: Koivumäki/Airaksinen, Åbo Akademis bildbank.

Foto: Janne Rentola, Svenska litteratursällskapet i Finland.

Experimentellt, nyskapande och internationellt. Så kan man beskriva en del av den nya skönlitteraturen i Finland just nu. Men litteraturen har också spelat en viktig historisk roll i nationsbyggandet. Vi har pratat med två litteraturforskare i Finland för att ta reda på vilken status skönlitteraturen har idag.

Litteraturen har traditionellt varit väldigt viktig i Finland. Det är egentligen med hjälp av litteraturen som nationen har byggts och som medvetandet om Finland, om hur människan är, om hur samhället är, har skapats, säger Kristina Malmio, universitetslektor vid Helsingfors universitet.

Hon menar att litteraturen också har varit viktig som verktyg för att komma vidare i livet och som ett verktyg för social rörlighet.

Genom historien löper de svenskspråkiga författarna och de finskspråkiga sida vid sida. Från Runeberg och Topelius i början på 1800-talet blir det senare de finskspråkiga författarna som tar över nationsbyggandet, som Aleksis Kivi med romanen Sju bröder.

Men relationen mellan den finlandssvenska litteraturen och den finskspråkiga är inte helt självklar.

– På det stora hela har det tidvis varit ganska tät dialog, och tidvis har de kört sitt eget race. För tillfället är det ganska lika, men det är inte så mycket samarbete eller dialog. Det är ganska få finlandssvenska författare som lyckas slå igenom på finska sidan, säger Kristina Malmio.

Mia Österlund, litteraturforskare vid Åbo Akademi, Finlands svenskspråkiga universitet, håller med om att relationen är komplex.

– Tove Jansson är kanske vår allra största stjärna. Men det tog lång tid innan böckerna översattes till finska, säkert tio år. Nu upplever man ju Mumin som det mest finska, men det fanns en stor eftersläpning, säger hon.

Samtidigt har hon märkt en förändring de senaste åren.

– Nu ges många finlandssvenska romaner ut parallellt på svenska och finska. Det känns lite nytt och det borde skapa mer dialog och inverknings.

Populärt med realistisk historia

Enligt litteratursociologiska undersökningar som Kristina Malmio refererar till, uppskattar finska läsare verklighetstrogen, realistisk och historiskt faktaspäckad litteratur. Och fortfarande är krig ett stort litterärt tema berättar Mia Österlund.

– Det har sina rötter i Runeberg, den fosterländska kärleken, att dö för sitt land. Sedan kom motreaktioner i Vainö

Litteraturforskare Mia Österlund, litteraturforskare vid Åbo Akademi, Finlands svenskspråkiga universitet och Kristina Malmio, universitetslektor vid Helsingfors universitet menar att skönlitteraturens status i Finland är hög.

Linnas bok Okänd soldat och det började handla mer om umbärandena vid fronten, om det svåra, säger hon.

Kriget som tema har också ofta behandlats i ett familjehistoriskt perspektiv, men också i relation till den stora barn- evakueringen, när tiotusentals barn skickades till Sverige under andra världskriget.

– Och just nu aktualiseras detta igen, i spåren av flyktingkrisen, säger Mia Österlund.

– Kriget har varit ett öppet sår för många. Min morfar var i kriget, min mamma föddes under kriget. Men det har också funnits en tigandets kultur, min morfar ville aldrig berätta.

När tiden går och det svåra kommer mer på avstånd, har det dock öppnat upp för fler sätt att berätta om det, menar Mia Österlund. I dag ser hon hur många författare behandlar kriget ur ett kvinnligt perspektiv.

– Till exempel i Ulla-Lena Lundbergs Marsipansoldaten, som handlar om längtan efter det söta, att skicka sötsaker till fronten. Den berör kvinnorna och barnen och tar in fler perspektiv.

Experimentellt och internationellt

En del författarskap håller också på att förändra själva berättandet och frångår det historiskt realistiska. En ny trend är enligt Mia Österlund mer experimentella, underfundiga och skruvat fantasylika romaner. Hon nämner till exempel den prisbelönta Minnet av vatten av Emmi Itäranta, eller uppmärksammade Oneiron av Laura Lindstedt som båda kom på svenska under 2017.

Kristina Malmio menar att även den finländska poesin är experimentell, spännande och dagsaktuell just nu, trots att det inte alltid är den mest kommersiellt gångbara genren.

Men hon berättar också att man kan se ett mer internationellt perspektiv i den finska skönlitteraturen. Litterära agenter som aktivt säljer in de finländska verken har också börjat dyka upp.

– Det som har hänt bland de finska och finlandssvenska författarna de senaste fyra åren är att de börjar vända sig utåt på ett annat sätt. De placerar sina berättelser utomlands och har börjat skriva berättelserna annorlunda redan från början, som om de är tänkta för översättning.

Och det är många som vill skriva, som vill bli författare. Litteraturens status i Finland är fortfarande hög. Det märks inte minst på de många skriv- och författarutbildningar som startas, menar Kristina Malmio. Men samtidigt finns på samma sätt som i Sverige, också en ökad oro i samhället för att unga läser mindre.

– Det är många som vill skriva, men jag vet inte om alla vill läsa. De som försöker skapa de nya författarna, de förstår inte alltid att man för att skriva också måste läsa väldigt mycket, säger hon. ■

fakta

Årets Finlandiapris, priset för bästa finska roman, gick i år till författaren Juha Hurme, med romanen Niemi. Han höll hälften av sitt tacktal på svenska och hänvisade bland annat till finlandssvenska författare som Elmer Diktonius, Edith Södergran, Gunnar Björling, Runar Schildt och Lars Huldén, som viktiga litterära läromästare. Dessutom pekade han på att två författare som varit viktiga för den finska litteraturens grund, Mikael Agricola och Aleksis Kivi, också varit tvåspråkiga.

Att vara trogen originalet kräver att man slår sig fri. Det menar Janina Orlov, prisbelönt översättare från finska och ryska till svenska. Det handlar om en sinnlig precision, att kunna känna, lukta, se. Att klä originalets själ i ny språkräkt.

Fingrarna knattrar mot tangenterna och läslampan är riktad mot boken i ett ställ till vänster. Nattfjäril, eller Nattfjärilen, av Katja Kettu, exakt vad den ska heta på svenska är ännu inte helt bestämt, är Janina Orlovs senaste översättningsprojekt. Hon sitter vid skrivbordet i sovrummet och blickar mot boken, sedan mot skärmen framför sig, och skriver. Läser, och skriver igen. Det är ungefär så hennes arbetsprocess går till, hon gör den riktiga översättningen direkt.

Här i lägenheten bodde hon tillsammans med sin man, författaren Ulf Stark, som gick bort i juni i år. Hemmet består egentligen av två lägenheter som slagits samman, vilket skapar en trivsamt oregelbundenhet av rum.

– Vi tänkte att alla barnen skulle kunna ha egna rum när vi flyttade hit. Men själva fick vi sitta och jobba där det gick. Ulf satt i den lilla tamburen där och jag satt här i sovrummet.

Janina Orlov visar och pekar i lägenheten. På bordet i köket ligger en Marimekkoduk med stiliserade blommor i gula och gröngula nyanser. En blå glasskål fylld med Ingrid Marie sprider en svag doft av höstäpplen. På väggarna syns ljusreflektionerna efter kristallkronan i taket. Janina Orlov talar ofta med skratt i rösten, men också engagerat, med en botten, med lust och professionalitet om sitt yrke.

Har forskat om Muminböckerna

Janina Orlov är finlandssvenska och föddes i Helsingfors 1955. Hon studerade litteraturvetenskap vid Åbo Akademi och har forskat om barnlitteratur, inte minst om Tove Janssons Muminböcker. Men ganska snabbt började hon även att studera ryska.

– När jag växte upp hade finsk tv vissa förpliktelser att visa sovjetiska filmer och spela sovjetisk musik. Det där fascinerade mig. Och min pappa deltog i fortsättningskriget, han låg vid fronten från det han var 19 tills han var 22 år. Hans föräldrars hem bombades sönder och samman i Helsingfors, så det blev ingenting kvar. Det var bara tur att ingen råkade vara hemma när det hände. Så mina farföräldrar var inte jätteförtjusta i det ryska precis.

Men Janina Orlovs pappa uppmuntrade dotterns intresse. Så småningom ledde studierna till språkpraktik i Leningrad och Moskva i början på 80-talet. En speciell tid. Det var hårt jobb, skruttiga studentrum och många långa timmar på bibliotek. Det var champagne, bitande kyla, otaliga fajter

Hon översätter med sinnlig precision

TEXT OCH BILD: EVELINA WESTERGREN

FAKTA

Född: I Helsingfors 1955

Familj: Var gift med Ulf Stark, en son från ett tidigare äktenskap

Bor: Lidingö

Gör: Översätter

Har översatt: Till exempel Sofi Oksanens böcker barnböckerna om Sixten och Blixten.

Översätter gärna: Sofi Oksanen, Katja Kettu, Rosa Liksom, Sirpa Kähkönen. Både barn- och vuxenböcker, bara de är bra. Skulle gärna översätta mer dramatik.

Favoritöversättare: Liisa Ryömä, Bengt Samuelson, Lars Huldén.

Läser gärna: Tove Jansson och A A Milne. Men även en finlandssvensk författare som Peter Sandström. Huckleberry Finn och Peter Pan är också favoritböcker. Huckleberry Finn för att den är så otroligt smart, rolig, spännande och djupsinnig. Peter Pan, för att Peter Pans sätt att prata är så roligt. Sju bröder är en genombrottsroman i finsk litteratur, skriven av Aleksis Kivi. Den innehåller allt.

mot den byråkratiska sovjetiska statsapparaten, och samtidigt, studentlivets enorma frihet.

När Janina Orlov och hennes studentkamrat flydde studentkorridorerna kackerlacksfyllda kök, gick de istället på restaurang. Men inte bara för att äta bättre mat.

– Om vi hade läxor till nästa dag i grammatik eller så, brukade vi alltid rådfråga personalen. Det var ju det allra bästa, att kolla med dem som är native speakers hur det ska vara, så vi utnyttjade faktiskt situationen till max. Det var det som gjorde att det var så roligt. För på ett sätt var det, för vår del, helt laglöst. Jag har aldrig varit så bekymmerslös som på den tiden.

Lusten till översättandet

I Ryssland träffade Janina även sin första man. Äktenskapet blev kortvarigt, men hon fick en son. Hon fortsatte sitt arbete, har undervisat i både ryska och litteraturvetenskap, jobbat som tolk på ett skeppsvarv, och dessutom varit reseledare i Sovjetunionen.

En dag fick hon en förfrågan om att översätta en dramatisering av Brott och straff för en teater i Helsingfors. Men det var bråttom. Hon fick tre veckor på sig.

– Och jag sa, det gör jag! Det var ju så himla roligt, även om det innebar nattjobb och ryggskott och allt möjligt, säger hon och skrattar.

Lusten till översättandet var väckt. 1997 flyttade hon och sonen till Sverige då hon träffat Ulf Stark. Hon fortsatte översättandet, fick småuppdrag och jobbade samtidigt på Stockholms universitet och Mälardalens högskola. 2005 doktorerade hon i ryska vid Åbo Akademi. Men hon hade också ambitionen att föra fram den finska barnlitteraturen i Sverige. Hennes påtryckningar på förlagen gav resultat, plötsligt översatte hon fyra finska ungdomsromaner på ett år. Tio år senare smällde det till på riktigt.

– Och det var tack vare Sofi

Oksanen och Stalins kossor. Så vi firar nu tio år ihop.

Det var också översättningarna av Sofi Oksanen som gjorde att hon till slut vågade kasta sig ut. Nu jobbar hon heltid som översättare och har hittills översatt ett 60-tal titlar; romaner, barnböcker och pjäser från ryska och finska till svenska. Och lusten till översättandet består.

– Jag tror att det har att göra med att jag får använda min fantasi, samtidigt som jag försöker förstå. Det är lite skådespeleri också. För mig är det en väldigt sinnlig syssla, en syssla där alla sinnen ska vara i bruk. Att man får ge utlopp för allting. Man måste känna lukterna, smaken, man måste höra, man måste se hur det ser ut. Och sen ska man göra om det till svenska. Jag har ju märkt någon gång att jag får tygla fantasin också, att ibland tycker jag att det kan stå saker och ting i texterna som inte står där, säger hon och ögonen glittrar.

– Då får man gå tillbaka. Och samtidigt är ju översättare kanske de noggrannaste läsarna förutom korrekturläsarna, för det måste hållas på svenska.

Hon lever sig in i texten, blir texten och personerna, blir mer rysk i en rysk text, och mer finsk i en finsk text. Hon känner det de känner, och försöker via språket förmedla människan. Men allt går inte att översätta. Ofta saknas en exakt synonym, ibland handlar det om karaktärer, dialekter. Då gäller det att leta, skriva runt, att aldrig ge upp. Ofta handlar det också om rytmen och musikaliteten i språket. För Janina Orlov vägrar gå med på att ett språk skulle vara mindre rikt än ett annat.

– Allt måste gå att uttrycka på alla språk. Det gäller bara att man hittar lösningarna. De finns där. Så därför är man som upptäcktsresande som översättare, man måste ut och leta efter motsvarigheter. Om det inte skulle finnas skulle det betyda att folk har olika inre liv i olika länder och det tror jag inte på. De här eviga frågorna och äm-

nen, de måste ju gå att uttrycka.

Översättaren har makt

Men det är det ordagranna som är eftersträvarsvärt. Visst, kanske går en del förlorat av originalet vid en översättning. Samtidigt tillkommer det annat. Janina Orlov citerar en kvinnlig amerikansk poet och översättare och säger att man kan likna översättning vid att plocka själen ur en kropp, och locka den in i en annan. På så sätt blir översättningen både samma och inte. Men målet är att läsaren ska känna det som om texten är skriven på svenska från början.

– Min strävan är att vara så trogen originalet som möjligt, men; för att vara trogen måste man vara otrogen, man måste frigöra sig. För det är hemskt om man läser en översättning som har översatts rakt av enligt originalet. Det ska vara en konstnärlig upplevelse.

Samtidigt innebär makten som översättare också ett ansvar. Och Janina Orlov drar sig till exempel inte från att förbättra något som är dåligt skrivet.

– Jo, man måste förbättra. Från början tänkte jag att man ska vara texten trogen. Men det är väldigt dumt. En numera avliden finsk översättare, sa att man ska nog förbättra, ingen tjänar på att det är svagt. Man får ju inte bruka våld på originalet, men lite kan man justera och putsa. Är den översatta texten dålig är det översättaren som får på huden.

Går sällan tillbaka

Det tar henne ungefär två-tre månader att översätta en roman. Först börjar hon läsa boken, för att avgöra om hon tar sig an den. Sen läser hon om boken med en penna i handen. Och där börjar processen. Genast föds visioner och associationer, hon hör hur ett stycke ska låta. Och när hon har läst börjar hon att översätta, från början till slut. Hon går inte tillbaka mer än för småkorrigeringar, utan gör den riktiga

översättningen direkt.

– Det funkade inte för mig att dra igenom den igen och igen. På samma sätt som om jag kommer ett ställe där det inte löper, eller där jag inte förstår, så kan jag inte lämna det därhän och tänka att jag kommer tillbaka. Jag måste lösa det innan jag kommer vidare. Och det gör ju att jag kan gå omkring med något fäneri ett par dagar utan att jag kommer framåt. Alla översättare gör på sitt sätt, det som passar en fungerar kanske inte för en annan.

Hon brukar läsa högt för sig själv, för att höra rytmen, musikaliteten i orden. Det måste låta bra.

– Och jag har märkt en sak nu i och med att Ulf gick bort. Det har påverkat mitt språkbruk. Dels går det långsammare för mig. Och sen hade jag till en början, och har fortfarande, svårt att hitta ord och associationer. Det har satt sig på hjärnan på något sätt. Jag måste liksom komma tillbaka, men det enda sättet att göra det är att sitta och översätta. Den där friheten, att det flyter på bra, är inte riktigt där. Det är ganska irriterande faktiskt. Samtidigt är det intressant att kroppen faktiskt fungerar så här.

Att sorgen, saknaden, bearbetningen, sätter sig i kroppen och kommer till uttryck på ett fysiskt sätt.

Här i köket brukade de mötas för att äta lunch när de jobbade hemma tillsammans. De brukade läsa högt för varandra och ibland funderade hon på ordföljden i någon mening på svenska jämfört med finlandssvenska. ”Kan man säga så här?” ”Nej”, sa Ulf. Då blev hon arg. ”Vad är det för stil, vad fattigt!” Hon har skrattet i rösten när hon berättar.

Fått flera priser

Janina Orlov har alltid arbetat mycket, alltid haft mycket omkring sig. Själva översättandet beskriver hon som ”förbaskat roligt”. Och den glädjen och arbetsfliten har resulterat i flera priser i Finland, bland annat statens utländska

översättarpris för hennes insatser för den finska litteraturen och Pro Finlandia-medaljen.

– Det känns väldigt trevligt, men samtidigt finns det alltid något av ”jaja, det gäller att passa på så att jag inte blir mallig”, för då kommer jag säkert att göra bort mig i något sammanhang. Varje gång jag börjar med något nytt så tänker jag, ”herregud, hur ska det här gå, hoppas jag rör det här i land”.

Hon säger att det är en känsla av att hon inte får bli för självsäker, för då går det åt skogen. Självkritiken finns alltid där, redo att ställa henne inför rätta i en högst privat domstol. Samtidigt som priserna ändå ger henne självsäkerhet. Hon är bara ingen tävlingsmänniska.

– Jag tror att det också är bra att man inte tror att det här kommer att gå som en dans. Bästa resultatet tycker jag det har blivit när det är så här: ”Det här blir säkert jättebra. Nej, herregud det här blir ingenting!”. När man är både och. Det är ju inte så att jag går omkring och tänker på de här utmärkelserna. Men ibland tänker jag att jag ju har fått dem, så nog finns det någonting någonstans att stå på. Jag behöver liksom inte gå omkring och skämmas.

– Och efter det som hände nu med Ulf, så tycker jag ju att allting egentligen är sekundärt. Det finns ett visst lugn i det. För jag kan inte förstå mig att jag skulle få en större smäll. Då är det här yrkesmässiga sekundärt.

Barnlitteraturen är viktig

I engagemanget för barnlitteraturen möttes de, hon och maken. I intresset, kunnandet, i de många diskussionerna. Janina Orlov pratar engagerat om hur det finns bestämda kulturella uppfattningar om vad barnlitteratur ska vara. Att det i Sverige finns en tanke om att den gärna ska vara pedagogisk och bidra till en god språkutveckling. Samtidigt inte vara för svår eller för farlig. Ibland gör det att hon blir frustrerad. Dels för att hon som översättare inte kan göra jobbet som hon tycker blir

bäst med hänsyn till originalet. Dels för att barn inte ska berövas kultur eller konstnärliga upplevelser, som vissa bilder, eller ett avancerat språk. Själv menar hon att barnlitteraturen kan rymma det mesta.

– Tove Jansson skrev någonstans att det måste finnas hopp. Man får inte överge barnen. Även om det kan vara hemska saker som sker, ska det finnas en möjlighet att gå vidare. Att man lämnar dörren öppen. Men så tycker jag egentligen att det är med all litteratur. Jag blir väldigt arg av att läsa svartaste svärtan och så slutar det i elände och hemskheter.

Utanför fönstret har skymningen lagt sig och skuggorna inomhus har blivit skarpare. Janina Orlov stryker med handen över bordet. Även om hon arbetar med att läsa, kan hon också finna återhämtning i det. Men hon väljer med omsorg vad hon vill lägga sin läsande tid på, prioriterar tydligare nu. Och när hon riktigt behöver det, återvänder hon gärna till början. Till Mästaren och Margarita, en av hennes första stora läsoplevelser. Till Tove Janssons Muminböcker, eller till Nalle Puh och hans vänner. Till det allvarliga och humoristiska.

– Om jag är riktigt ledsen lånar det sig att läsa Nalle Puh för mig. De är så mänskliga när de tomtar omkring och pysslar med sitt, helt renons på vetenskap, men ändå väldigt kloka på sitt eget vis. Jag har någon gång stått på tunnelbanan och läst Nalle Puh på väg till universitetet. Jag har börjat gapskratta, och sen inte kunnat sluta. ■

Richardsgatans bibliotek

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Richardsgatans bibliotek är Nordens första byggnad som ritades och uppfördes för att vara ett folkbibliotek. Året var 1881 och ända fram till år 1986 var Richardsgatans bibliotek Helsingfors huvudbibliotek.

Med sitt läge i stadsdelen Gardesstaden i centrala Helsingfors har biblioteket en djup svensk förankring och det lånas ut mycket svensk litteratur till både vuxna och barn. På vuxenavdelningen profilerar biblioteket sig med inriktning på konst och skönlitteratur, och barn- och ungdomsavdelningen har gjort sig populär som ett aktivt och innovativt bibliotek.

– Vi är också ett av de bibliotek som har mycket samarbete med svenska skolor och svenska daghem i Helsingfors, säger Cecilia Eriksson, pedagogisk informator för barn- och ungdomsverksamhet på Richardsgatans bibliotek.

Cecilia Eriksson har ett ansvar att koordinera det svenska barn- och ungdomsarbetet på biblioteken i Helsingfors och ser till att svensktalande barn får samma service som finsktalande.

– Vi är så pass få som jobbar med svensk barn- och ungdomsverksamhet så det är viktigt för oss att samarbeta och ha lite koll.

Bilderboksparad

Vartannat år arrangerar barn- och ungdomsavdelningen en lördagseftermiddag i november en Bilderboksparad där författare och illustratörer presenterar sina egna och varandras nya bilderböcker i en gemensam show. Det serveras fika, barnen kan prova lyckan i ett boklotteri, det arrangeras en utställning med illustrationer ur bilderböckerna och i år kom självaste Mumin på besök.

– Illustratörer och författare samarbetar och liksom spelar varandras böcker i en show på cirka en timme. Och det

är mycket populärt, ler Cecilia Eriksson och berättar att de får stöd för evenemanget från Svenska kulturfonden och Nygrens stiftelse.

Estrids bokklubb

I september 2016 sändes första avsnittet av webbtv-serien Estrids bokklubb, en finlandssvensk bokshow för barn ur barnens egna perspektiv. I serien läser barnprogramledare böcker och diskuterar dem med sina vänner. Dessutom träffar hon författare och illustratörer.

Programmet är en samproduktion mellan Fantaskop-Films och Hufvudstadsbladet och görs i samarbete med bland annat Richardsgatans bibliotek där den första säsongen av showen också spelades in.

– Egentligen var vår roll inte så märkvärdig. De fick vara här och filma, vi lägger ut filmen på vår webbplats och vi gjorde små filmsnuttar till programmet om hur ett bibliotek fungerar, säger Cecilia Eriksson och berättar att initiativtagare till webbtv-satsningen är Sanna Sofia Vuori från FantaskopFilms.

– Hon visste vilka böcker hon ville ha med och vi på biblioteket har ju skyltat lite extra med dem förstås. ■

noll27.se

Richardsgatans bibliotek

Läs mer om Estrids bokklubb på noll27.se

Om jag hade ett bibliotek

Monika Fagerholm är en finlandssvensk författare som romandebuterade 1994 med Underbara kvinnor vid vatten. 2005 fick hon Augustpriset för Den amerikanska flickan. Just nu arbetar Monika Fagerholm med att färdigställa en ny roman.

Jag har bibliotek i blodet. Är uppvuxen på barn- och ungdomsavdelningen på Richardsgatans bibliotek i Helsingfors, där min mamma, och småningom även min extramamma arbetade. Min mamma var sagotant i sextiotalsnitt – tuperat här, dräkt med jacka – på nämnda ställe: hennes hårspray som hon sprutade i håret innan hon skulle ”uppträda” på sagotimmen framkallade ett kladd i handen när man kände på det som för alltid för mig står förbunden med litteratur och läsning, som en känsla: äventyr, glamoröst. Vilket betytt mycket under de tider när jag inte läste så mycket, sena tonåren, tidiga vuxenheten. För inte ens då tänkte jag på böcker som något tråkigt men som något nästan sexigt, inbjudande. En lång tid var böcker ändå bara bokrygggar för mig – eller fysiska föremål som skulle ordnas på hyllor – jag var lite äldre då, kring de tjugo, och jobbade själv på bibliotek. Som inhoppare, sommarjobbare, vid sidan av mina studier (i psykologi; de blev sen, när jag faktiskt äntligen började läsa skönlitteratur, på hälft) på olika filialer i Helsingfors.

Det hände att jag hittade kvarglömda lappar, vykort och brev mellan sidorna i de återlämnade böckerna. Jag glömmar aldrig – jag menar det – brevet som fanns i en roman på ett bibliotek i en av de snofsigare förorterna i väster: från en kvinna som förstod man lämnat sin man och sina barn

och sitt hem i en ytterst välbärgad miljö för en annan man, en fattig jordbrukare någonstans på ett annat ställe i landet. Om honom, den nya mannen, skrev hon (ja till vem? En väninna?): ”Toivo är min fosterjord”. Och hur mycket i det jag skrivit själv, senare, har jag inte, trots att jag varken

minns namn eller plats eller vilken roman brevet låg i, använt mig av det där brevet? Den meningen och andra; tonen och formuleringarna som ändå avslöjade något underliggande om att livet i fosterjorden kanske inte heller utfallit som hon tänkt och att hon var ganska olycklig, kanske desperat.

Det gick rätt in i mig där på biblioteket där jag befann mig ... min fosterjord, mitt hopp (Toivo betyder hopp på svenska). Jag hörde det mot fonden av en väldig tystnad, bibliotekets stora och så tidlösa, jaglösa. Och det är väl vad jag tänker på mest, när jag tänker på bibliotek och vad som är det mest

oumbärliga: tystnaden (kanske också för att det inte är så självklart längre).

Så, tror jag, då: OM jag hade ett bibliotek skulle vi ha leken glamouren mammas hårspray, böcker som ett äventyr, allt det där: göra biblioteket till en sådan egen med andra delbar värld. Men – utan tystnad, inget bibliotek. Skapa den. Den allra tystaste platsen: där man kan förlora sig och sitt så att man hör.

MONIKA FAGERHOLM

KULTUR I VÄST 405 44 GÖTEBORG

Pssst...

Du är välkommen
att höra av dig till redaktionen
med tips, idéer och tankar:
redaktionen@noll27.se

God Jul & Gott Nytt År!

Du missar väl inte noll27 på webben!

Där hittar du ännu mer från Finland:

- Klurarklubben, gratis matematik- och programmeringsverkstäder på bibliotek
- Sanna Sofia Vuori från Fantaskop Films svarar på frågor om Estrids bokklubb
- Sydkustens landskapsförbund jobbar för kultur och utbildning på svenska
- Finlands nya bibliotekslag gjorde det möjligt för Esbo stadsbibliotek att byta yrkestitlar
- Det integrerade biblioteket på köpcentrum Iso Omena i Esbo

I NÄSTA NUMMER

Nr 1 2018 av noll27 kommer i mars månad.

Då handlar magasinet om bibliotekens digitala arbete.

Vi ses! M